

ce sizin yapmanız gerekir" diye karşılık vermesi (İbn Abdürabbih, V, 270) şairin onurlu bir insan olduğunu göstermektedir.

Divanındaki beyitlerin çoğu yazılış tarzı, hayal ve tasvirleri açısından eski ve orijinal kabul edilmektedir. Selâme b. Cendel, İbn Kuteybe gibi bazı edebiyat âlimlerine göre (eş-Şî'r ve's-şu'arâ, I, 272) atların tasvirinde büyük bir şöret kazanmıştır. *el-Mufaḍḍaliyyât*'ta yer alan en meşhur kasidesi (s. 224-225), basmakalıp deve teması yerine kabilenin savaş atlarına dair mükemmel beyitler içermektedir. Divanında görülen iki kasidesi de fahr ve hicâ türlerinin uyumu ile sona ermektedir. Öte yandan şiirinde "Allah" kelimesinin zikredilmesini sonraki devirlerde vuku bulmuş tahriflerin bir kanıtı diye görmek doğru değildir. Aynı şekilde "rahmân"dan söz etmesi de zannedildiği gibi onun hristiyan olduğu konusunda bir delil teşkil etmeyip sadece yahudi ve hristiyan ortamından etkilendiğini gösterir. Fahr, hamâse, savaş ve at tasviri, hiciv, medih, şarap tasviri ve gazel (nesîb) temalarının ele alındığı şiirlerinin çoğu kıtalar ve münferit beyitlerden oluşur. Bunlar uzun kasidelerinden râvilerin hafızalarında kalan parçalar olmalıdır. Sağlam bir kurguyu ve müzikal armoniyi yansıtan şiirlerinde sert bedevî lafızları ve garîb kelimeler hâkimdir. Bu sebeple şaire nisbet edilen basit örgülü bazı şiirlerin ona aidiyeti şüphelidir.

Selâme'nin divanı Asmaî ve Ebû Amr eş-Şeybânî'nin rivayetleriyle zamanımıza kadar gelmiş, Muhammed b. Hasan el-Ahvel bu iki rivayeti birleştirmiş ve İbnü's-Sikkî't divana şerh yazmıştır. Ebû Ali el-Kâfî divanı İbn Düreyd'den okumuş ve Endülüs'e naklederek şairin burada tanınmasını sağlamıştır. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan divanı ilk defa Clément Huart Fransızca tercümesiyle birlikte yayımlamış (JA, XV/10 [1910], s. 75-86; Paris 1983), eseri Luvîs Şeyho da *el-Meşrîk* dergisinde (XIII/3 [Beyrut 1910], s. 171-190) ve müstakil olarak (Beyrut 1910, 1920) neşretmiştir. Fahreddin Kabâve dört yazma nüshasına dayanarak divanı tekrar yayımlamıştır (Halep 1387/1968; Beyrut 1987). Divan sekiz şiir (136 beyit) içerir; nâşir, ayrıca diğer kaynaklardan seksen beyte ulaşan yirmi yedi şiir ve şiir parçasını esere ilâve etmiştir. Divanın Râcî el-Esmer tarafından şerhli bir yayımı da gerçekleştirilmiştir (Beyrut 1994). Luvîs Şeyho'nun neşri Asmaî'nin Ebû Amr eş-Şeybânî'den yaptığı rivayete, Fahreddin Kabâve ve Râcî el-Esmer neşirleri ise Muhammed b. Hasan el-Ahvel rivayetine dayanmaktadır.

Divan neşirlerinin sonuna eklenen beyit ve kıtaların bir kısmı A'şâ el-Bâhilî, Nâbige ez-Zübânî, Abîd b. Ebras ve Alkame b. Abde gibi şairlere aittir. Eserin Türk ve İslâm Eserleri Müzesi ile (nr. 2015) Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki (Bağdat Köşkü, nr. 125) nüshaları ünlü hattat İbnü'l-Bevvâb tarafından yazılmıştır. Fahreddin Kabâve, *Selâme b. Cendel: Hayâtühû ve şî'rüh* (yüksek lisans tezi, 1964, Kahire) ve *Selâme b. Cendel: eş-Şâ'irü'l-fâris* (Halep 1968; Dimaşk 1992) adlı monografileri kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Selâme b. Cendel, *Divân* (nşr. Fahreddin Kabâve), Halep 1387/1968, neşredenin girişi, s. 11-72; a.e. (nşr. Râcî el-Esmer), Beyrut 1414/1994, neşredenin girişi, s. 7-8; a.e.: *Divân* (trc. Cl. Huart), Paris 1983, s. 11-15; Mufaddal ed-Dabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât* (nşr. C. I. Lyall), Oxford 1921, s. 224-225; a.e. (nşr. Fahreddin Kabâve), Beyrut 1407/1987, II, 565-595; Ma'mer b. Müsennâ, *Ne-kâ'iz* (nşr. A. A. Bevan), Leiden 1905, I, 144 vd.; Asmaî, *el-Aşma'îyyât* (nşr. Ömer Fârûk et-Tabbâ), Beyrut 1416/1995, s. 109-113; Cumahî, *Fuḥlûl-şu'arâ* (Beyrut), s. 66; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, III, 44, 84, 318; İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve's-şu'arâ*, I, 262-263, 272-273; İbn Abdürabbih, *el-İkḍü'l-ferîd*, V, 270; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, IV, 29-30; L. Şeyho, *Şu'arâ'ü'n-Naşrâniyye*, Beyrut 1890, I, 486-491; R. Geyer, "Zum Divân des Salamat Ibn Jandal", *Festschrift Eduard Sachau*, Berlin 1915, s. 345-367; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 59; I. Krachkowski, *Über Arabische Handschriften Gebeugt*, Leipzig 1949, s. 39-45; Sezgin, *GAS*, II, 192-193; a.e. (Ar.), II/2, s. 148-150; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmî' fi târihi'l-edebî'l-Arabî*, Beyrut 1986, s. 224-225; Afif Abdurrahman, *Mu'cemü's-şu'arâ*, Beyrut 1417/1996, s. 115-116; Nurettin Ceviz, "Câhiliye Döneminde Süvari Şairler", *EKEV Akademik Dergisi*, VI/10, Ankara 2002, s. 196-197; F. Krenkow, "Selâme", *İA*, X, 333-334; a.mlf. - [Renate Jacobij], "Salâma b. Džandal", *El²* (Ing.), VIII, 918-919; A. Batrus, "İbn Cendel", *Mv.AÜ*, V, 471-474.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

SELÂME MÜSÂ

(سلامة موسى)

(1887-1958)

⌈ Mısırlı hristiyan gazeteci ve yazar. ⌋

Mısır'ın Nil deltasındaki Zekâzîk şehrine yakın bir köyde Kıptî bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Üst düzey bir devlet memuru olan babasını henüz iki yaşında iken kaybetti. İlk öğrenimini Zekâzîk'te, orta öğrenimini Kahire'de tamamladı. 1907'de Paris'e gitti ve orada Fransız aydınlarıyla tanışma imkânı buldu. Bu dönemde kendisinde sosyalist düşüncelerin oluşmaya başladığı ve kadının özgürleştirilmesi konusu üzerinde durduğu görülür.

1908'de Londra'ya geçti. Londra'da Lincoln's Inn cemiyetine girerek hukuk, Mısır bilimi (Egyptoloji), jeoloji, biyoloji ve ekonomi eğitimi aldı. Bu sırada Darwin, Spencer, Ibsen, Renan, Shaw, H. G. Wells, Ellioth Smith, Dostoyevski, Tolstoy, Gorki, Rousseau, Sartre, France, Goethe, Nietzsche, Marks, Freud, Gandi, Nehru gibi yazarların eserlerini tanıdı. Temmuz 1909'da Londra'da barışçı yollarla sosyalist reformları gerçekleştirme amacı güden Fabian Society'ye katıldı ve burada Bernard Shaw ile tanıştı. Hümanist ve sosyalist düşüncelerinin çoğunu Shaw'dan aldı. Arap dünyasının fikir öncülerinden sayılan Şiblî Şümeyyil, Ya'küb Sarrûf, Ferah Antûn ve Ahmed Lutfi es-Seyyid'den etkilendi.

Selâme Müsâ, Avrupa'dan Mısır'a döndüğünde *el-Livâ* gazetesini çıkarmaya başladı. Bunun yanında *el-Câmî'a*, *el-Mukteṭaf*, *el-Mahrûse*, *el-Aḥbâr*, *el-Belâğ*, *Cerîdetü Mısır*, *Mecelletü'l-hadiş*, *en-Nidâ*, *el-Veîdül-Mısrî*, *Aḥbârü'l-yevm*, *el-Cil* ve *el-İnzâr* gibi yayın organlarında yazıları yayımlandı. 1914'te Mısır'da bilim ve edebiyata dair ilk haftalık dergi olan *el-Mustakbe'lî* çıkardı. Arap sosyalist hareketinin öncülerinden biri olarak 1920'de faaliyete başlayan ve kısa ömürlü olan Mısır Sosyalist Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. 1923-1929 yıllarında Corcî Zeydân'ın kurduğu *el-Hilâl* dergisinin editörlüğünü yaptı. 1929'da *el-Hilâl*'den ayrılarak aylık *el-Mecelletü'l-cedîde* ve haftalık *el-Mısrî* dergilerini çıkardı. Ancak bu dergiler bir süre sonra kapatıldı. *el-Mecelletü'l-cedîde* 1933'te tekrar yayımlanmaya başladı. Bu dergi Selâme Müsâ'nın, Batılılaşma'dan yana Mısır'ı diğer Arap ülkelerinden farklı gören ve Mısır'ı Arap yarımadasıyla değil Firavun uygarlığıyla ilişkilendiren görüşlerinin ifade aracı oldu. Birçok makalesinde öğrencileri devrimci yola yönlendiren sosyalist görüşlerini ortaya koydu. Gandi'nin etkisi altında Mısırlılar'ı yerli ürünleri alıp yabancı ürünleri boykot etmeye çağıran Mısırî li'l-Mısırî adıyla bir dernek kurdu. Darwin'in evrim teorisini benimseyen Selâme Müsâ doğum kontrolünün gerekliliği görüşünü savunuyordu. 1940-1942 yıllarında Sosyal İşler Bakanlığı'nın *eş-Şü'ûnü'l-ictimâ'iyye* dergisine katkıda bulundu. 5 Ağustos 1958'de öldü.

Arap alfabesinin gelişmeyi engellediği görüşünde olan Selâme Müsâ bu alfabenin Latin alfabesiyle değiştirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu konuda Türkiye'yi örnek gösteriyor ve Latin alfabesinin Mısır için geleceğe sıçrama imkânı olacağını ileri sürüyordu. Bazı yönlerden çelişki-

lere düşüp fikirlerini yeterince somutlaştıramamakla birlikte dil konusunda reform yapılması görüşünü dile getiriyor, fasih dili bırakıp halk diline geçmeyi öneriyor, laikleşerek Batılaşma'yı ve Avrupa-Akdeniz kültür daresi içine girmeyi savunuyordu. Selâme Mûsâ hayatı boyunca Mısır'da demokrasiyi savunmuştur. Sosyalizm ve komünizm hakkında yazdığı, ayrıca cumhuriyetçi hükümet propagandası yaptığı için birçok defa tutuklanarak hapse atılmıştır. Sarayı ve destekçilerini sevmemişinden 1952 devrimini sevinçle karşılamış, ancak diğerleri gibi o da umduğunu bulamamıştır. Selâme Mûsâ, Arap edebiyatında birçok eserin seçkin kesime hitap ettiğini ve sanat için sanat özelliği taşıdığını, çağdaş Arap dünyasının problemleriyle ilgilenmediğini ileri sürmüştür. Gerek yazar gerekse yayıncı kimliğiyle aralarında Necîb Mahfûz ve Luvîs Avad gibi isimlerin de yer aldığı genç yazarlar üzerinde çok etkili olmuştur.

Eserleri. Selâme Mûsâ'nın kırktan fazla eseri mevcut olup bunların en önemlileri şunlardır: 1. *Mukaddimetü's-sübermân* (Kahire 1910). Sosyalizmin geleceği hakkındaki düşüncelerini içerir. 2. *Nüşû'ü fikretillâh* (Kahire 1912). Monoteist düşüncenin ortaya çıkışının maddeci bir yaklaşımla tahlili niteliği taşıyan eser Grant Allen'in *The Evolution of the Idea of God* adlı kitabının bir özeti. 3. *el-İştirâkiyye* (Kahire 1913). 4. *Eşherü'l-huṭab ve meşâhîrü'l-huṭabâ* (Kahire 1924). 5. *Eşherü kışaşı'l-hubbi't-târihiyye* (Kahire 1925). 6. *Naẓariyyetü't-teṭavvur ve aṣlû'l-insân* (Kahire 1925). Darwin'in *On the Origin of the Species*'ini esas alarak yazdığı evrim teorisine dair eseridir. 7. *Ahlâmü'l-felâsife* (Kahire 1926). Eserde Eflâtun'dan sonraki filozofların ütöpik görüşleri ele alınır. 8. *Hürriyyetü'l-fikr ve ebṭâlühâ fi't-târiḥ* (Kahire 1927). 9. *Târiḥu'l-fünûn ve eşherü şuver* (Kahire 1927). Mısır'da sanatın gelişimini konu edinmektedir. 10. *el-Yevm ve'l-ḡad* (Kahire 1927). Darwin, Nietzsche ve Shaw'ın görüşlerini esas alıp kadının özgürlüğü konusunu işlemektedir. 11. *el-ʿAqlü'l-bâtın ve meknûnâtü'n-nefs* (Kahire 1928). Eserde Freud ve Jung'un teorileri incelenmektedir. 12. *Cüyübünâ ve cüyübü'l-ecânib* (Kahire 1930). Yerli ürünlerin kullanılıp yabancı ürünlerin boykot edilmesi görüşünü savunmaktadır. 13. *Ḍarbü't-tenâsül ve menʿu'l-ḥaml* (Kahire 1930). Türlerin gelişmesi ve doğum kontrolünün gerekliliğiyle ilgilidir. 14. *Gandî ve'l-ḥareketü'l-Hindîyye* (Kahire 1934). 15. *el-Belâḡatü'l-*

ʿaṣriyye ve'l-luḡatü'l-ʿArabîyye (Kahire 1945). Arap dili ve belâḡatı hakkında reformist düşüncelerini ileri sürdüğü eseridir. 16. *Terbiyetü Selâme Mûsâ* (Kahire 1947). Kendi hayatı, dönemin Mısır'ı, Osmanlı Devleti ve Avrupa hakkında bilgiler içerir. Müellif bu eserini hayatının son on yılını anlattığı birkaç bölüm ilâve ederek yeniden yayımlamıştır (Kahire 1958). Eser L. O. Schuman tarafından *The Education of Salama Musa* ismiyle İngilizce'ye çevrilmiştir (Leiden 1961). 17. *Hâ'ülâ'i 'allemûnî* (Kahire 1953). Etkilendiği Batılı ve Doğulu ünlü yazarlardan bahsettiği eseridir. 18. *el-Merʿe leyset lu'be li'r-recül* (Beyrut 1956). 19. *eş-Şihâfe hırfe ve risâle* (Kahire 1958). Selâme, *el-İfâde ve'l-i'tibâr* 'Abdullaṭîf el-Baḡdâdî fi Mısr adıyla neşretmiştir (Kahire 1953).

BİBLİYOGRAFYA :

Selâme Mûsâ, *Terbiyetü Selâme Mûsâ*, Kahire 1958; Gâî Şükrî, *Selâme Mûsâ ve ezmetü'd-ḡamrî'l-ʿArabî*, Sayda 1965; Mahmûd eş-Şerkâvî, *Selâme Mûsâ: el-Müfekkîr ve'l-insân*, Beyrut 1965; Henrî Riyâd, *Selâme Mûsâ ve'l-menhecü'l-iştirâkî*, Beyrut 1975; Fethî Halîl, *Selâme Mûsâ ve 'aṣrû'l-kalak*, Kahire 1976; Kemâl Abdullaṭîf, *Selâme Mûsâ ve işkâliyyetü'n-neḥḍa*, Dârülbeyzâ 1982; J. Brugman, *An Introduction to the History of Modern Arabic Literature in Egypt*, Leiden 1984, s. 393-402; Raûf Selâme Mûsâ, *Selâme Mûsâ ebî*, Kahire 1992; a.mlf., *Ḥavliyyâtü Selâme Mûsâ*, Kahire 1995; Lem'î el-Mutî, *Meṣû'atü hâze'r-recül min Mısr*, Kahire 1417/1997, s. 178-184; R. Allen, *The Arabic Literary Heritage*, Cambridge 1998, s. 403; Abdürrahîm el-Kettânî - Abdülazîz Baḡdâd, *el-Müfîd fi terâcimi's-şu'arâ' ve'l-üdebâ' ve'l-ʿulemâ' ve'l-fukahâ*, Dârülbeyzâ 1421/2000, s. 174-175; Bedrettin Aytaç, "Modern Mısır Edebiyatında Kültürel Kimlik Arayışına Bir Örnek: Selâme Mûsâ", *Birinci Orta Doğu Semineri Bildiriler*, Elazığ 2004, s. 201-207; a.mlf., "Selâme Mûsâ ve Arap Dili Üzerine Görüşleri", *Nüsha*, 1/2, Ankara 2001, s. 120-128; P. C. Sadgrove, "Salama Musa", *EP* (İng.), VIII, 919-920.

MUSA YILDIZ

SELÂMÎ, Muhammed b. Nâsır

(bk. İBN NÂSİR es-SELÂMÎ).

SELÂMÎ ALİ EFENDİ

(ö. 1103/1691)

Celvetiyye tarikatının
Selâmiyye kolunun kurucusu.

Aydın'a bağlı Menteşe kazasının Kozkaya (Kuzkaya) köyünde doğdu. Babasının adı İlyas'tır. Medrese tahsilini tamamlayarak Kırkakçe Medresesi'ne müderris ve daha sonra İstanköy adasına müftü oldu. Tasav-

vufa bu yıllarda yöneldi ve İstanbul'a gidip Celvetî şeyhlerinden Zâkirzâde Abdullah Efendi'ye intisap etti. Seyrû sülûkünü tamamlayıp Bursa'ya halife olarak gönderildi. Burada bir dergâh yaptırdı ve bir müddet irşad faaliyetiyle meşgul oldu. 1090'da (1679) Aziz Mahmud Hüdâyî Âsitânesi şeyhi Divitçizâde Mehmed Efendi vefat edince tekkenin meşihatını halifelerinden Niksarlı Şeyh Mehmed Efendi'ye bırakıp İstanbul'daki pîr makamında yedinci post-nişin sıfatıyla irşad görevine başladı. 1091 (1680) yılında Kadızâdeliler'den hünkâr vâizi Vanî Mehmed Efendi ile aralarında geçen bir tartışma neticesinde Vanî Mehmed Efendi'nin talebiyle IV. Mehmed tarafından görevinden alındı. 1683 Viyana bozgununun ardından Vanî Mehmed Efendi'nin Bursa'nın Kestel köyüne sürülmesi üzerine 1684 veya 1685 yılında bir hatt-ı hümayunla tekrar Celvetî Âsitânesi meşihatına getirildi. Üsküdar'da kendi adıyla anılan üç tekke, bir hamam, ikisi Üsküdar, biri Kadıköy'de üç çeşme inşa ettiren Selâmi Ali Efendi (bk. SELÂMÎ ALİ EFENDİ TEKKESİ) 1103 yılı Safer ayında (Ekim-Kasım 1691) vefat etti ve Kısıklı'daki tekkesinin hazîresine defnedildi. Vefatına "hitâb-ı elect" ifadesi tarih düşürülmüştür. Tekke 1912-1917 yıllarında yıkılıp sonraları ortadan kalkmış, türbesi 1957 yılında tamir edilmiştir.

Selâmi Ali Efendi'nin, tasavvuf karşıtı Vanî Mehmed Efendi'nin yanı sıra dönemin önemli sûfilerinden Niyâzî-i Mısrî ile de ciddi ihtilâf içinde olduğu Niyâzî-i Mısrî'nin ona hitaben yazdığı mektuptan anlaşılmaktadır. Niyâzî-i Mısrî'nin mektubu elde bulunmakla birlikte Selâmi Ali Efendi'nin mektubunun mahiyeti bilinmediğinden ihtilâfın sebebi hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Bursalı Mehmed Tâhir ve Hüseyin Vassâf bu ihtilâfı meşrep farklılığına dayandırır. Hüseyin Vassâf, ihtilâfın kaynağının Niyâzî-i Mısrî'nin *Risâle-i Haseneyn* adlı eserinde Hz. Hasan ve

Selâmi
Ali Efendi'nin
tekke
avlusundaki
açık türbesi
(Çamlıca /
İstanbul)